

תקצירי המאמרים

יואנה אוסטרובסקה, דורותה גלובקה, אטינה גרוסמן, אנה הייבובה, זואי וקסמן, רגינה מילהויזר, קני פרייס, בירן קרונדורפר

“אני עדיין נאבקת לוודא שאני באמת מקשיבה”: להבין מגדר, מיניות ואלימות מינית בשואה. שיחה

בעשורים האחרונים השתנו מאוד נקודות המבט על חוויות, פרקטיקות ונורמות מיניות בזמן השואה, אבל עדיין עולות שאלות על האופן שבו יש להבין ולייצג נושאים אלו, ובייחוד אלימות מגדרית ומינית. בשיחה זו, ששה חוקרים וחוקרות של השואה מרקעים מגוונים, המייצגים דורות שונים, משיבים לשאלות שהציגו להם העורכות של גיליון מיוחד זה, דורותה גלובקה ורגינה מילהויזר. השיחה נסבה על מצבם הנוכחי של הדיונים בעניין מגדר, מיניות ואלימות מינית בשואה. הם מהרהרים בתנאים החומריים ובקאורדינטות הגיאוגרפיות והאידיאולוגיות המובחנות שבהם ביצעו את עבודתם ומתארים רעיונות ומגמות מחקריות שסייעו להם לייצר את אופני ההבנה המסוימים שלהם. הם בוחנים את האתגרים ואת המכשולים שעיינו התמודדו בשלבים שונים של מאמציהם לייצר ידע ומראים כיצד הנחות מושרשות בעניין מגדר ומיניות מגבילות את שאלות המחקר, את שיטות החקירה ואת הדרכים שבהן ממצאים מפורשים, מוצגים ומתקבלים. הם נדרשים להשפעת התמורות שחלו ברגישויות החברתיות ובתפיסות החברתיות של מגדר ומיניות על עבודתם ומצביעים על עלייתם של תמות ותחומי מחקר חדשים, אבל גם מפנים את תשומת הלב לנושאים שעדיין אינם נחקרים, שנתפסים מובנים מאליהם או שאינם נתונים לבחינה קפדנית.

קרלי סניידר

לשאל על “מה שאי אפשר לדבר עליו”: ג'ואן רינגלהיים וראשיתו של המחקר על אלימות מינית ועל פרקטיקות חד-מיניות של נשים בזמן השואה

מאמר זה בוחן את עבודתה של החוקרת הפמיניסטית ג'ואן רינגלהיים בנושא אלימות מינית ובנושא פרקטיקות חד-מיניות של נשים בזמן השואה. על יסוד כתב יד שלה שלא פורסם, טיטות שהכינה לקראת כנסים, תכתובות והיסטוריה אוראלית “מלמטה” (grassroots), וכן על יסוד כתביה שפורסמו, המאמר בוחן את השינויים שחלו עם הזמן באופן שבו ניתחה רינגלהיים את שני הנושאים האלה. מסוף שנות השבעים של המאה העשרים עד אמצע שנות התשעים מילאה רינגלהיים מגוון תפקידים מקצועיים – מרצה לפילוסופיה,

חוקרת עצמאית ועובדת של מוזיאון ארצות הברית לזכר השואה. בכל אחד מתפקידים אלו יזמה שיחות עם ניצולים וניצולות, חוקרים וחוקרות, אקטיביסטיות פמיניסטיות ועובדים ועובדות של המוזיאון. המסגרות המושגיות החדשניות שהציעה לבחינת נושאים אלו השפיעו על המחקר עוד עשרות שנים. עבודתה זכתה לתמיכה, אבל נתקלה גם בעוינות לא מעטה. כדי להבין מדוע, המאמר דן במאמציה מנקודת המבט של אותו זמן ובוחר אותם בהקשרם ההיסטורי: המחלוקות בקרב יהודי אמריקה על המשפחה היהודית, מחלוקות פמיניסטיות על מיניות ועל ההיסטוריה של נשים, התרחבות תודעת השואה בארצות הברית ועוד. אני טוענת שכאשר שאלה רינגלהיים על המיניות בשואה, לא זו בלבד שהיה עליה להתחיל להתיר סבך של עשרות שנות השתקה ומיתולוגיזציה, אלא גם היה עליה לנווט בין צורות שונות של התנגדות הקשורות לוויכוחים אלו.

ויליאם רוס ג'ונס

"אתה תהיה הבְּטָמָן שלי": יחסי מין נצלניים וחיי הפיפלים במחנות הריכוז הנאציים

מסוף העשור הראשון של מאה זו ניכרת אצל היסטוריונים והיסטוריוניות של השואה התקדמות רבה במחקריהם על אלימות מינית כלפי נשים ונערות. לאחרונה החל המחקר להידרש גם לאלימות המינית כלפי גברים ונערים, בייחוד בחיבורים שמתמקדים ב"פיפלים", נערים שאולצו לקיים יחסי מין עם אסירים מבוגרים מהם בתמורה לזכויות יתר במחנות הריכוז. עם זאת, עדיין חסרה תמונה מלאה של מערכות היחסים המיניות האלה, והפעלנות וההסכמה הכרוכות בהן עדיין לא נבחנו לעומק. מאמר זה משתמש ביותר מארבעים ממוארים ועדויות מכמה ארכיונים כדי לחקור כיצד נוצרו יחסים אלו ומבליט את מגוון החוויות. הוא מראה איך הפיקו אסירים תועלת ממבני הכוח ההיררכיים כדי להתעלל בנערים יהודים ואיך ניצלו את גילם, את מידות הגוף שלהם ואת מעמדם כיהודים בהיררכייה זו כדי לשעבד את הקורבנות הנוחים והזמינים ביותר. המאמר בוחן את הטבע המורכב של ההסכמה והפעלנות הכרוכות ביחסים אלו, טוען שבאלימותם הם דומים לעבדות מינית יותר משהם דומים לסחר חליפין מיני, ומציע לכנות אותם "יחסי מין נצלניים". מונח זה משקף את טבעה המתמשך של אלימות היחסים ואת אי-ההסכמה שביסודם, אך בו בזמן נוהג כבוד בפעלנות שנקטו לעיתים קרובות נערים אלו ומקיף מספר רב של חוויות, ולא רק את אלו של נערים שהיו פיפלים ומתוקן מעמד זה מילאו תפקידים רשמיים למחצה. הבנה טובה יותר של יחסים אלו תאפשר לחוקרים להתחיל להבין עד כמה היו יהודים ממין זכר פגיעים לאלימות מינית.

יוסטינה מטקובסקה

אלימות מינית ומגדרית נגד בנות הרומה בפולין הכבושה במלחמת העולם השנייה ואחריה

מאמר זה בוחן את הצורות השונות של אלימות מינית שחוו נשים ונערות בנות רומה בפולין הכבושה במלחמת העולם השנייה. את הפשעים נגדן ביצעו חיילים ואנשי ס"ס גרמנים ומשתפי פעולה עם הכובשים, בייחוד לאומנים אוקראינים, ובזמן השחרור – חיילים סובייטים. הסכנה שנשקפה לנשים בנות רומה הייתה חמורה במיוחד, הן בגלל הרדיפה הנאצית הן משום שמאז המאה השמונה-עשרה הן נתפסו כנשים אקזוטיות ומיניות. רדיפת בני הרומה במלחמת העולם השנייה, ובכללה האלימות המינית נגד בנות הרומה והפגיעה בהן, עדיין נמצאות בשולי המחקר בנושא השואה. יתר על כן, הנזק והטראומה שהסבה האלימות המגדרית עדיין נחשבים טאבו בתרבות הרומה. מאמר זה מתבסס על עדויות של שורדות בנות רומה שנמסרו בשפה הפולנית לארכיון להיסטוריה חזותית של קרן השואה של אוניברסיטת דרום קליפורניה כדי לבחון איך דיברו הנשים והנערות שנפגעו, וגם שורדות ושורדים אחרים, על האלימות המינית, או ליתר דיוק איך התמידו בשתיקתם בנושא זה. אני דנה במאמר גם בצורות האלימות שנקטו קבוצות שונות, בדפוסי האלימות, ובמצבים שבהם נקטו אותה, ובוחנת את ההשפעה של הנחות תרבותיות ונסיבות מסוימות על אלימות מינית ומגדרית נגד נשים ונערות בנות רומה.

אליסה מילנדר

עונג חזותי? תצלומי שלל מאת צלמים חובבים אנשי ורמכט ו"האחר" הנשי באירופה בזמן הכיבוש הנאצי

אין ספור תצלומי חטף (snapshots) היסטוריים ממלחמת העולם השנייה מראים חיילים גרמנים חוגגים את ניצחונם על אויב או על אוכלוסייה כבושה. תצלומי שלל של חיילים גרמנים משמשים כלי היריסטי רבי-ערך לבחינת תרבויות חזותיות גרמניות וביצועים צבאיים של העצמי הגרמני. חוקרי השואה, הנוטים להתרכז בתצלומים של אלימות ובערכם הראייתי, התעלמו במידה רבה מדימויים אלו בגלל השימוש הנרחב שלהם בקלישאות אומנותיות נפוצות שכוללות התמקדות אובססיבית בגוף הנשי. מאמר זה קושר בין דימויים גרמניים של חיזור וכיבוש מיני בזמן מלחמה ובין מנעד רחב יותר של דימויים שמתארים מפגשים עם נשים באירופה הכבושה. תצלומים של פלרטוטים ומפגשים מיניים מזדמנים עם נשות האוכלוסייה המובסת מאפשרים לנו לא רק לבחון את הלוחמה הנאצית ואת השואה בהקשר רחב יותר של כיבוש וניצול מיני, אלא אף לחקור את דפוס החשיבה התרבותי והרגשי של לוחמים. ההתעמקות בהיסטוריות רבות-הפנים של התצלומים האלה מאפשרת להציע דקונסטרוקציה של האלימות האורבת מתחת לדימויים אסתטיים "בלתי מזיקים" ולהטיל ספק בכוח הרגשי האמביוולנטי של תצלומים היפר-אלימים. במצטבר,

דימויים של אלימות, השפלה ותשוקה מינית לא־פוגענית חושפים מגוון צורות התנהגות ושופכים אור על האופן שבו אלימות המונית ורצח עם מוטמעים בהם. המאמר חוקר את המניעים השונים של החיילים הגרמנים לכיבוש החזותי והפיזי של נשים זרות, את הדרכים שנקטו לשם כך ואת האופן שבו נעצו בהן את מבטם וניכסו אותן באמצעות המצלמה. הוא בוחן שפת גוף, מחוות, הבעות פנים ותנוחות כדי לחשוף את השכבות השונות של המבט של המצלמה ושל החיילים הגרמנים והסובייקטים הנשיים שנראים בתצלומים; ובתוך כך הוא בוחן את נקודת המפגש בין מיניות לאלימות – מקום שבו איווי (desire), חיזיון (spectacle) ואסתטיקה מתכנסים לכדי עונג חזותי.

ליאור ענבר

בראשית היה ארכיון: הקמתו של בית לוחמי הגטאות

המאמר בוחן את פועלם של מייסדי בית לוחמי הגטאות בשנים 1950–1951, ומונה שלושה ציוני דרך מרכזיים באותן שנתיים ראשונות של פעילות: חנוכת הארכיון, פרסום הגיליון הראשון של כתב העת "דפים לחקר השואה והמרד" ופתיחת תערוכת הקבע הראשונה של המוזיאון. החידוש במאמר הוא בעצם הצגתו ובמתודולוגיה שלו. הוא נסמך בעיקרו על אוסף המכתבים הנכנסים והיוצאים של בית לוחמי הגטאות השמורים בארכיונו. מדובר אפוא בנקודת מבט מיקרו־היסטורית הבוחנת את העשייה היומית של מייסדיו. המאמר דן בשאלה מי הייתה אותה קבוצת מייסדים, מה היו דרכי הפעולה שלה ומה היו מטרותיה. הטענה המרכזית המוצגת במאמר היא שהשנים הנידונות בו התאפיינו באי־בהירות רבה בדבר סדר יומו ומטרותיו של בית לוחמי הגטאות, אך מטרה אחת הייתה ברורה מלכתחילה: הקמת ארכיון לשם איסוף תיעוד מקיף וכולל של שואת העם היהודי וכל פריט הקשור אליה.